

BEVEZETÉS

Korzika szigetének „nagy korszaka” a 18. század volt. Mivel Korzika mindig periferikus helyzetű, gazdaságilag elmaradott, sőt kifejezetten szegény sziget volt, a „nagy korszak” nem valamiféle életszínvonal-emelkedéssel járó gazdasági fellendülést jelentett, hanem a végsőkig folytatott, kimerítő és reménytelen szabadságküzdelmek sorozatát. Mégis, ez az a század, melyre minden korzikai ma is büszkén emlékezik vissza. Az európai emlékezet Korzika szigetéhez Napóleont kapcsolja, ám a korzikaiak legalább olyan büszkéek önálló államiságuk rövid periódusaira. A 18. század jelentős változásokat eredményezett Korzika államának működésében. Ha listába szedjük, hogy a század folyamán, Korzika szigetére vonatkozóan, hányféle módja létezett az állam élet szabályozásának, zavarbaejtően hosszú sort kapunk. Íme:

1. a genovai uralom korszaka, 1729-ig.
2. az 1729. decemberi lázadás (korzikai hagyományok szerint forradalom) után, 1730-ban létrejött rendezés (a san pancrazio-i *consulta*¹ határozatai)
3. 1735-től a *Sistema di governo provvisorio*
4. 1736-ban az alesani consulta határozata után Theodore király uralkodása (7 hónapon keresztül)
5. 1736 ősztől a 3 *patrióta* uralma
6. 1745-től a 3 *generális* uralma
7. Az 1755-ös Paoli-féle alkotmány (1768-ig több fontos módosítással)
8. Rousseau 1764-es alkotmány-tervezete
9. A francia Ancien Regime rendi állama
10. Az 1791-es francia alkotmány
11. Az 1792-es köztársasági alkotmány
12. 1793 nyarától Paoli átmeneti kormányzata
13. 1794–1796 között a korzikai angol királyság alkotmánya
14. 1796 után csatlakozás Franciaországhoz, a Direktórium uralma, az 1795-ös köztársasági alkotmánnyal. Ettől kezdve Korzika államrendje azonos Franciaországéval.

Az alábbiakban a fentiek közül az 1755-ös, illetve az 1794-es alkotmányok megszületésének körülményeit vizsgáljuk meg röviden, mivel ezek a legérde-

¹Consulta: a korzikai törvényhozó országgyűlés. A listán említett fogalmakról részletesen ld. alább.

kesebbek a felsoroltak közül. A jelen kötet is ezen alkotmányok szövegét közli.

A 18. század elején a szigetet immár 400 éve Genova² birtokolta. Itt természetesen felmerül a kérdés, hogy milyen államisága lehet egy szigetnek, amely egy városállam birtoka? Korzikának amolyan különös, csonka államisága volt, állami élete tartalmazott eredeti korzikai, és Genova által a szigetre hozott elemeket is. A genovai időkben Korzika egy ún. történeti alkotmánnyal rendelkezett, hasonlóan a korabeli itáliai államokhoz. A történeti alkotmány fogalmát az úgynevezett kartális alkotmányokkal szokták szembeállítani. A kartális alkotmány egyetlen törvényi dokumentum, melyet általában egy ünnepélyes körülmények között működő alkotmányozó szerv hoz létre. A történeti alkotmány pedig az évszázadok során egymásra rakódott különféle írott törvények, esetleg rendeletek, továbbá íratlan hagyományok halmaza. A kartális alkotmányokra klasszikus példa az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya, de ebbe a típusba tartozik az alább ismertetendő két korzikai szöveg is. A történeti alkotmány tipikus példája az egykori velencei, vagy a mai is létező angol alkotmány. A korzikai hagyományjog több elemből állt össze, mely az úgynevezett ligur jogon alapult³. A régi hagyományjogot, melynek legmaradandóbb részét a helyi jogszokások⁴, az önkormányzati

²A genovai időkben nem végig Genova dogeja ill. szenátusa gyakorolta a sziget fölött a hatalmat. Eredetileg a közvetlen irányítás a *Provvigionari di Corsica* nevű, nyolc fős testület dolga volt, mely a Szenátus egy válogatott bizottsága. A város a szigetet a 14. században a Maona nevű kereskedőtársaságnak, majd – államadósság törlesztése fejében – 1453-ban a Szent György Banknak (Genova 1407-ben alapított állami bankja) zálogosította el. Ekkor, 1562-ig, a bank 25 fős tanácsa uralkodott a szigeten. Ld. Donaver, Federico: *Storia di Genova*. Genova, Lanterna, 1970. (továbbiakban: Donaver) 193–195. p., valamint: Vergé-Franceschi, Michel: *Histoire de la Corse*. Tome I. Paris, Félin, 1995. (a továbbiakban Vergé) 132–133. p. Ez azonban az államhatalom szerkezetét nem befolyásolta, mindössze arról volt szó, hogy a genovai doge és a Szenátus szerepét a társaság ill. a Bank igazgatótanácsa helyettesítette. Ld. René Sédillot: *La grande aventure des corses*. Paris, Fayard, 1969. (továbbiakban Sédillot) 107–108. p., valamint Caird, L.C.: *History of Corsica*. London, Fisher, 1899. (továbbiakban Caird) 11–19. p.

³Genova és a ligur tengerpart településeinek szokásjog-rendszere. Ld. Ange Moretti: *La constitution corse de J.-J. Rousseau*. Paris, Sirey, 1910. (továbbiakban Moretti), 17. p.

⁴A korzikai jogszokás-kódexek leghíresebbje az 1348-as San Colombano-i Statútum-gyűjtemény. Ez elsősorban büntetőjogi elemeket tartalmaz. Ld. Antoine Leca: *L'esprit du droit corse d'après le plus ancien code insulaire: Les statuts de San Colombano de 1348*. Ajaccio, La Marge, 1989.

rendszer és az ú.n. *Terra del Commune*⁵ alkották, a genovai Szenátus kiegészítette a római jogrenden alapuló *capitolare*kkal. Ezek az egyes korzikai provinciák számára kiadott helyi rendeletek voltak. A *capitolare*-k provinciánként kissé különböztek egymástól, ezért először 1572-ben összegyűjtötték az összes joghagyományt és *capitolare*-t, a *Libro Rosso* című törvénygyűjteményben. Ez tartalmazta a kormányzói rendeleteket, a *grida*-kat is. A *Libro Rosso* a sorozatos kiegészítések következtében folyamatosan változott, 1724 és 1726 között nyerte el végső formáját⁶. Korzika irányítása a genovaiak számára nem volt egyszerű feladat: a 14. századtól kezdve a 16. század végéig állandó véres lázadásokkal kellett szembesülnie a városállamnak. A 17. század kissé nyugodtabb időszaka nagyrészt annak köszönhető, hogy Genova megtanulta: Korzikát csak úgy kezelheti, ha a lehető legteljesebb mértékig tiszteletben tartja annak hagyományait. Így kialakult egyfajta „alkotmányos konszenzus”, melynek főbb elemeit az alábbiakban röviden áttekintjük.

Korzika állama a genovai időkben

A törvényhozó hatalmat a régi korzikai hagyományok szerint a *veduta* vagy *consulta*⁷ nevű testület gyakorolta, mely egy archaikus népgyűlés késői maradéka volt. A *consulta* eredetéről megoszlanak a vélemények. Általában a *Terra del Commune* nevű falu-szövetség létrejöttéhez kötik, melynek eredete azonban kissé bizonytalan. A legelterjedtebb nézet szerint az 1358-as alkotmány rögzíti az intézmény működését, és az első *consulta* összehívása egy Sambucuccio d'Alando nevű népvezér és szabadságharcos nevéhez fűződik⁸. De a *consulta*-rendszer alapjai valószínűleg régebbi eredetűek. Létezik olyan nézet, hogy a korzikai államszervezet alapjait 1000 körül a sziget északi részén élő közösségek lakosai hozták létre, a nagybirtokos Cinarca család visszaélései elleni védekezésül, és 1007-ben sikerült is e család fejét száműzetniük.

⁵Népgyűlési elven, általános férfiválasztójog alapján működő önkormányzati falu-szövetség, eredetileg Korzika északkeleti részén.

⁶Camille Tommasi: *L'administration de la Corse sous la domination génoise 1300–1768*. (továbbiakban Tommasi) (these, s.l., s.d.) 3–4. p. A *Libro Rosso* azért „vörös könyv”, mert fennmaradt példányait eredetileg vörös bőrbe kötötték.

⁷A *Terra del Commune* népgyűléseit nevezték *vedutáknak*, később *consultáknak*. Tommasi szerint a *veduta* a népgyűlés régi neve, mely a pisai időkben, főleg Biguglia központtal évente ülésezett. Tommasi, 4. p.

⁸Moretti, 20. p.

Ettől kezdve választottak ezek a falvak önkormányzatokat⁹. A Terra del Comune gyűlésein elvileg minden felnőtt korú korzikai férfinak szavazati joga volt. Az évszázadok folyamán ezt a jogot többször átértelmezték (a szavazás jogát először a hadviselt férfiakra, majd a családfőkre korlátozták), ami a 17. századra azt eredményezte, hogy a lakosság egésze már nem vehetett részt a consultán, csupán választott képviselői. A népgyűlés tehát népképviselői szervvé változott, de a képviselők megválasztása helyi szinten még mindig a régi, általános férfiválasztójogon alapult.

A végrehajtó hatalom élén a Genovában, a Szenátus által két évre kinevezett kormányzó¹⁰ állt, gyakorlatilag teljhatalommal felruházva nemcsak végrehajtói, de bírói téren is¹¹. A kormányzót nem a korzikai előkelőségek közül választották, hanem a genovai nemesség köréből (lehetett volna elvileg korzikai személy is, ha valamelyik genovai *albergo*¹² felveszi tagjai közé). A kereskedelmet, az adókvétést és –beszedést is tetszése szerint gyakorolta, csak megbízatása lejártá után kellett elszámolnia, és csak a genovai Szenátus előtt¹³. A 17. században a consulta törvényhozói szerepe teljes mértékben lát-szólagossá vált, a kormányzó szava volt a törvény. Mivel ez a kormányzó általában a genovai nemesség lecsúszott, arrogáns, pénzéhes, gátlástalan és korrupt tagjai közül került ki¹⁴, a század végére a korzikai lakosság a helyzetet már tarthatatlannak ítélte. Ráadásul bevezették azt a szokást, hogy a kijelölt kormányzó már előre bírói felmentést kapott minden leendő visszaéléseért¹⁵. A kormányzót elméletileg ellenőrizhette egy korzikai nemesekből álló testület, a 12 nemes „*Dodici*”¹⁶. Ezek a nép által választott, de a kormányzó által

⁹Ld. Caird, 11–19. P. Dorothy Carrington a consulta-rendszer megalapítását 1264-re teszi. Ld. Carrington: Paoli et sa „constitution” (továbbiakban Carrington: Paoli) = *Annales Historiques de la Revolution Francaise* (továbbiakban AHRF), 1974. 513. p.

¹⁰A kormányzónak 30. életévét már be kellett töltenie. Ő nevezte ki, szintén két évre funkcionáriusait: 1 massaro (kincstárnok), 2 vicari (bíró), írnok, ceremóniamester, testőrkapitány, castellano (börtönőr). Ld. Sédillot, 108. p.

¹¹Joga volt bírói ítéletet hozni, tárgyalás nélkül is. Ld. Moretti, 17. p.

¹²Albergo: Genova városának polgárai mind albergo-kba tartoztak. A szó jelentése szállás, itt valójában nemesi klánt, rokoni szálak révén összetartozó családok jogi közösségét jelentette. Ld. Guerrini-Graziani, Jean: Gênes et la Corse ou les aléas de l'histoire. (Ajaccio, L'auteur, s.d.) 41. p.

¹³Moretti, 17. p.

¹⁴Moretti, 18. p.

¹⁵Moretti, 18. p.

¹⁶A Dodici, mint végrehajtó-ellenőrző testület valószínűleg ugyanakkor jött létre, mint a Terra del Comune. Részletesen ld. Tommasi, 3–4., 22–23. p. A Dodici létszámát illetően a történészek között vannak viták: van olyan vélemény, hogy a 16. századtól a 12 nemes csak a sziget „Hegyeken inneni” részét képviselte, a „Hegyeken tú-

jóváhagyott személyek minden évben egy oratore-t (szóvivőt) küldtek a Szenátushoz, panaszait előadandó. Gyakorlatilag azonban ez az ellenőrző testület nem volt képes kordában tartani a visszaéléseket, hiszen a dodici-k és az oratorek egyike sem merte fejét kockáztatni azzal, hogy kellemetlen dolgokat mondjon a kormányzóról – különös tekintettel arra, hogy annak általában számos rokona ült a Szenátusban.

A régi korzikai alkotmánynak volt még egy nagyon jellemző és maradandó eleme, mégpedig a helyi önkormányzati rendszer. Természetesen ennek gyökerei is a Terra del Commune-re vezethetők vissza. Ennek alapját az egyházközség (parókia) képezte, melynek világi vezetője a *podesta* nevű, egy évre választott tisztviselő, aki egy személyben vezette a helyi adminisztrációt, valamint bíró és békebíró is volt. Szerepe leginkább a klasszikus polgármesterének és rendőrfőnökének felel meg. Általában a község legtekintélyesebb és legmódosabb írástudó családfői közül választották, kormányzói jóváhagyással. A *podesta* mellé két segédet is választottak, segédbíra- és tanácsosként (ezek a *padri del commune* = a „közösség atyái” névre hallgattak)¹⁷. E tisztviselőket a faluközösség felnőtt férfitagjai választották meg, gyakorlatilag az általános férfiválasztójog elve alapján¹⁸. 5–6 faluközösség, melyek általában egyazon folyó völgyében helyezkedtek el, egy nagyobb közigazgatási egységet képeztek, melynek neve *pieve*¹⁹ volt. Pieveből az idők folyamán 66 alakult ki. Először a *podesta maggiore* állt. A genovai időkben a pievék lakosai választották meg a consultára küldött képviselőket, és a küldötteket, akik második lépésben megválasztották a 12 nemes egyikét²⁰. Változó számú pieve alkotta a 9 provincia mindegyikét. Ettől eltérő szerkezete csak a városoknak volt, melyek tanácsokat választottak. Sajátos, de a városok is betagozódtak a pieve-rendszerbe. Általában egy városka egy pievét alkotott, de a korzikai városok többsége olyan kicsiny település volt, hogy kisebb volt egy pievénél: az magában foglalt még egy-két falut is a környéken. Az – alább ismertetendő –

17” provinciák számára további hat nemes lett kiválasztva (ld. Albitreccia, Antoine: Histoire de la Corse. Paris, PUF, 1947. 61. p.). Az innen és túl fogalma természetesen Genova felől értendő. Más vélemények szerint a felállítás egyszerűen az volt, hogy hat innen és hat onnan. A Dodici szerepe a genovai idők végén jelentősen korlátozódott: valódi döntést csak a községi útjavítások ügyében hozhattak. Ld. Tommasi, 23. p.

¹⁷Moretti, 20–21. p.

¹⁸Az archaikus demokráciára jellemző, hogy alkalmanként nők is beleszólhattak a falu vezetőinek megválasztásába: elsősorban olyankor, ha egy özvegyasszony volt a családfő, akinek fiai még kiskorúak voltak.

¹⁹Ezen ősi közigazgatási egység neve a latin plebs szóból származik, eredetileg pásztori családközösségeket jelentett. Ld. Sédillot, 108–109. p.

²⁰Sédillot, 109. p.

1794-es alkotmány pl. városnak tekinti azokat a településeket, melyek lakossága eléri a 3000 főt. (Ekkoriban Korzika egész lakossága 150 ezer fő körül volt.)

Ez a közigazgatási szerkezet hierarchikus volt, de nem feudális jellegű: a résztvevőknek nem voltak prerogatívák (öröklött előjogaik), privilégiumaik is alig²¹, közterhek alól nem volt mentességük, és a törvény előtt egyenlők voltak²².

Az 1755-ös alkotmány előzményei²³

Bozio pievében, 1729 decemberében, egy adóbehajtási nézeteltérés miatt tört ki az a felkelés, amely azután negyven éven át tartó folyamatos szabadságharcba torkolt. Az 1730-as *san pancrazio-i consulta* kimondta a sziget függetlenségét, és megkezdődött egy hosszú, lényegében egészen 1768-ig tartó alkotmányozási folyamat. Egy tollvonással eltörölték minden genovai intézményt, de a régi szokások jelentős részét, elsősorban a törvényhozást és a helyi önkormányzati rendszert eredeti korzikai dolognak minősítették, és megtartották. Ezt talán érdemes méginkább aláhúzni: a következő alkotmányos változások egészen 1755-ig kizárólag a végrehajtó hatalomban okoztak változásokat. Az első fontos változás a királyság kikiáltása volt. Mai szemmel kissé különös, hogy egy népnek, mely köztársasági kormányzáshoz szokott, a királyság váljék a szabadság jelképévé, főleg a 18. század közepén. A korzikaiak számára azonban a pisai, majd genovai köztársasági uralom olyan gyűlöletessé vált, hogy az egyetlen általuk ismert lehetséges alternatívát választották. A dologhoz hozzátartozik, hogy már a genovai uralom idején is, Kor-

²¹Csak a podestának volt fegyverviselési joga, és hivatala idején nem kellett adóznia. Ld. Arrighi, Paul: *La vie quotidienne en Corse au XVIIIe siècle*. (a továbbiakban Arrighi) Paris, Hachette, 1970. 82. p., Tommasi, 24–25. p.

²²Sédillot, 109. p. A korzikai nemesség kérdése külön probléma. Paul Arrighi szerint Korzikán a 16–17. századra a feudális nemesség teljesen elhalt, ennek nyomán alakult ki a klánrendszer. (Ld. *Visages de la Corse* / par Louis Villat et al. Paris, Horizons, 1951. 79. p.) Később azt írja, hogy a 18. században Theodore király alapít majd újabb nemességet (82. p.) Dorothy Carrington szerint a korzikai nemesség a 17. századra mindössze 4 családra szűkölt. Ugyanekkorra azonban kialakult egy új, tekintélyes réteg (patricii, principali): kereskedők, földbirtokosok, akik a genovaiakkal kereskedve meggazdagodtak, és a vidéki települések tekintélyes polgáraiként (a Carrington által idézett Francis Pomponi szavaival: *capi populo*) irányították a közéletet, nemességként viselkedve. Ld. Carrington: *Paoli*, 514. p. Valódi, feudális jellegű kiváltságokkal rendelkező nemesi rend csak a francia uralom éveiben (1769–1789) alakult ki.

²³A felkelést, és az utána következő eseményeket ismerteti Jókai Rita „A fiatal Napóleon írásai Korzikáról” című gyűjteményéhez frott előszavában. Szeged, JATE Történeti Diákkör, 1998. (*Documenta historica*, 36.)

zika minden lehetséges fórumon hangsúlyozta, hogy királyság²⁴. Ehhez a megnevezéshez ragaszkodtak anélkül, hogy valaha is királyuk lett volna, és anélkül, hogy bármilyen ennek megfelelő intézményük kialakult volna. A királyság kialakulása azonban most sem haladt zökkenőmentesen, például nem volt király. A genovai időkben a végrehajtó hatalom dominált, most – ezzel ellentétben – hirtelen megerősödött a törvényhozás. Márpedig a 18. századi általános európai szokásoknak megfelelően a királyok – vagyis a végrehajtás – hatalma alig-alig volt korlátozva, sok helyen pedig a törvényhozás klasszikus intézménye – a rendi országgyűlés – nem is működött. Mindenesetre kitaró kísérletezés indult a korzikai végrehajtó hatalom megújítására. Rögtön 1730-ban, a függetlenség kikiáltásával egyidőben, a végrehajtó hatalmat 2 generálisnak nevezett személyre ruházták. Rangjuk azt jelezte, hogy a szabadságharcot folytató államnak elsősorban katonai-diktátor jellegű vezetőre volt szüksége. Egy helyett pedig azért kettőre, hogy egymást ellenőrizték. A generálisokat továbbá ellenőrizte egy 6 tagú Giunta (tanács). Mind a generálisokat, mind a Giunta tagjait a consulta nevezte ki²⁵. Közben zajlott a háború a genovaiak, és a segítségükre siető német császári seregek ellen. A korzikaiak, Calenzanánál aratott fényes győzelmük ellenére hamarosan vereséget szenvedtek, és 1732-ben megkötötték a cortei békét. A béke teljes amnesztiát hirdetett a lázadóknak, és a genovaiak megígérték, hogy ezután korzikai születésű személy is lehet katonatiszt, tisztviselő és püspök. Mivel azonban Genova – a békeszerződés ellenére – hamarosan elfogatta és börtönbe vetette a korzikaiak vezéreit, a lázadásnak volt oka folytatódni. 1734-ben Giacinto Paoli lett az egyik vezető, akinek hamarosan igen nagy tekintélye lett. Az ő érdeme is, hogy 1735. január 30-án az alesani consulta megalkotta a *Sistema di governo provvisorio* című dokumentumot, mely az első írott alkotmány-kísérlet volt Korzika történetében – de mint a címe is jelzi, már szerzői is eleve ideiglenes rendezésnek szánták. Ez a tervezet a belső békét és nyugalmat szerette volna stabilizálni, a generálisok helyett most 3 „*primati*”-t rendel, melléjük pedig egy 6 tagú *Dieta Generale*²⁶ nevű testületet választottak, ez elsősorban pénz-

²⁴René Emmanueli szerint Korzikát már a 13. században is királyságnak tartották, és később Genova lett Korzika királya. Ld. René Emmanueli: *L'équivoque de Corse*, 1768–1805. (továbbiakban Emmanueli: *Equivoque*) Ajaccio, La Marge, 1989. 11. P. Mathieu Fontana szerint Korzika „királyság” megnevezése csupán arra utal, hogy bizonyos autonómiával rendelkezett. Ld. Mathieu Fontana: *La constitution du Generalat de Pascal Paoli en Corse*. (továbbiakban Fontana) Paris, Bonvalot-Jouve, 1907. 21. P.

²⁵Moretti, 22. p.

²⁶A diéta kifejezést a 18. sz. folyamán többféle testületre használták. Jelentett törvényhozó, végrehajtó, tanácsadó ill. ellenőrző testületet is, szerepköre nincs pontosítva. Ld. Carrington: Paoli, 521. p.

ügyekben volt illetékes. Létrehoztak egy *Giunta di Governo*-t, mely törvényhozó és végrehajtó funkciókkal is rendelkezett. A primások hatalma sokkal kisebb volt, mint a hajdani generálisoké, de a Giunta és a Diéta tagjait ők nevezték ki²⁷. A genovai alkotmány adta a mintát: a primások helyettesítették a dogét, a diéta pedig a szenátust²⁸.

A végrehajtó hatalom háttérbe szorításának tendenciája eléggé nyilvánvaló volt, amikor Genova ismét erőteljes támadásba kezdett a sziget ellen, blokádot állított annak minden kikötőjét. A lázadóknak nem volt municiójuk, lassan élelmiszerük is alig. 1736 márciusában Aleriánál egy angol kereskedőhajóból partra szállt egy török ruhás alak, aki közölte a bámészkodókkal, hogy ő lesz a királyuk. Ilyen értelemben azonnal levelet írt a sziget tekintélyesebb személyiségeinek. Levelét kisebb ajándékokkal, és szép ígéretekkel toldotta meg. Az 1736 márciusi alesani consulta ebben a nagyon szorult helyzetben azonnal királlyá is választotta ezt a Theodor von Neuhoﬀ nevű német bárót²⁹. Ez az úriember a világtörténelem leghírhedtebb kalandorainak sorába tartozik, királysága mindössze addig tartott, amíg sikerült elhitetnie a korzikaiakkal, hogy egyrészt hatalmas nemzetközi tőke, másrészt az összes jelentősebb európai udvarok támogatása mögötte áll. Hála a korzikaiak gyanakvó természetének, ez a helyzet mindössze hét hónapon át tartott³⁰. A korzikaiakat mindenesetre nem vakította el egészen a (kissé szegényes) királyi pompa. Az alesani consulta a királyi hatalom szabályait úgy alkotta meg, hogy még az alkotmányos uralkodók között is igen gyengének számítson. A király mellé egy 24 tagú diétát³¹ rendeltek, ezek döntöttek minden fontos ügyben, és a király összes esetleges intézkedése csak úgy lépett hatályba, ha a diéta ellenjegyezte azt. A király joga volt a consulta összehívása, de annak határozatait sem másíthatta meg³². Theodor király tehát, néhány jelképes aktustól eltekintve gyakorlatilag semmit sem tehetett. Unalmában azzal foglalkozott, hogy – amolyan 18. századi uralkodók stílusában – megpróbált magának metreszt keríteni. Ez azonban Korzikán nem ment olyan könnyen, mint a Theodor által ismert európai udvarokban. A kiszemelt hajadon bátyjai ugyanis szabályos vendettát indítottak a felkent uralkodó ellen, akinek az emeleti ablakon kiugorva,

²⁷Carrington: Paoli, 518. p.

²⁸Sédillot, 138. p.

²⁹Sédillot, 139–148. p. Valerie Pirie: His Majesty of Corsica. London, Collins, 1939. passim

³⁰Theodor király uralkodásának rövid, anekdotikus története magyarul is olvasható Ráth-Végh István feldolgozásában. Ld. Hatalom és pénz c. kötetét. Említést tesz személyéről Voltaire is, a Candide-ban.

³¹A diéta jelentése itt: kormányzótanács.

³²Moretti, 23. p.

hiányos öltözetben kellett elmenekülnie... A kalandor-királyság, mely borszékbe illő véget ért, a legcsekélyebb mértékben sem volt képes stabilizálni a helyzetet. A király névleg azzal távozott, hogy külföldi pártolótól pénzt és muníciót szerez, és visszajön. Hivatalosan tehát nem mondott le, csupán kinevezett 3 „*patriótát*”, régensi funkciókkal. A király kétszer megpróbált visszatérni, de nem sikerült támogatókat találnia. A genovaiaknak viszont annál inkább: 1737-ben a francia királyhoz fordultak segítségért. 1737–38 folyamán a francia hadsereg gyorsan megszállta a kikötővárosokat, és innen viseltek kisebb büntetőhadjáratokat a sziget belsejébe. 1738-ban d’Argenson, francia diplomata, kissé cinikusan a következőképp foglalta össze a franciák eredményeit: „a Genovai Köztársaságot szolgálai, vagy legalábbis alárendelt helyzetbe hoztuk... Sem befejezni, sem visszaszorítani nem tudtuk a forradalmat... viszont megszálltuk azokat a helyeket, amelyek amúgy is a genovaiak kezén voltak³³”. Maillebois, a francia hadvezér már ekkor úgy fogalmazott, hogy Franciaország megszerezte Korzikát. A genovaiak is érzékelték a helyzet fontosságát, szépen megköszönték a segítséget, és ünnepélyesen felkérték a franciákat távozásra. Mivel az itt szolgáló francia parancsnokok egyetértettek abban, hogy a sziget nyomorult malária-fészek és nem éri meg a további véráldozatokat, a franciák kivonultak. E hódítás emléke a francia hadsereg korzikai ezredének (Royal Corse) megalapítása volt, ahol ettől kezdve egészen az Ancien Régime végéig rendszeresen képviseltették magukat a jobb korzikai családok fiai³⁴.

Az elhúzódó háborúk során a szigeten egy sajátos kettős hatalom alakult ki: a partvidék kikötővárosai, közepükön egy-egy erőddel hol francia, hol genovai kézen voltak és maradtak, a sziget belsejében, ahol áthatolhatatlan erdők és hegyek vannak, a hazafiak voltak az urak. A genovaiak Korzika urának vallották magukat, de a sziget belsejébe legbátrabb adószedőik sem merészkedtek. A hegyek között a lázadók továbbra is consultákat rendeztek, kettőtől ötig terjedő számú patrióta vagy generális (egyéb megnevezéseiken *presidenti*, *protettori*) vezetésével³⁵.

A sziget belsejében a patrioták uralmát 1745-ben újra 3 generális uralma követte. Az újabb katonai átalakulásra az osztrák örökösödési háború miatt került sor: az európai események lehetővé tették az újabb korzikai lázadást. A generálisok mellé most egy Legfelsőbb Tanácsot adtak, 12 taggal, melyből 4 fő háromhavonta cserélődött. Ebben a rotációs rendszer volt az újítás. A korzi-

³³Idézi: Sédillot, 151 p.

³⁴Az ezredet 1764-ben egyesítették az itáliai ezreddel (Royal Italien). Ld. Sédillot, 153. p.

³⁵Carrington: Paoli, 521. p.

kaiak erőfeszítései azonban most is hiábavalónak bizonyultak. Genova 1746-ban újra a francia hadak segítségét kérte, akik most 1752-ig maradtak. Az aacheni békében az európai hatalmak teljesen elfelejtkeztek Korzikáról, a magas szerződő felek újra biztosították a térségben Genova fennhatóságát. Az elkeseredett hazafiak a háború végeztével a 3 generálist lecserélték 5 direktorra.

Ez a sokféle vezető azonban nem tett jót az amúgyis gyengélkedő végrehajtásnak. Annak tekintélye a nullához közelített. A század közepén már határozott igény mutatkozott az egyetlen kézben lévő, erős végrehajtó hatalomra. Ehhez az adta az alapot, hogy 1752-ben, az ismét féltékenykedő genovaiak újra kérték a francia csapatok kivonását. A korzikaiak csak erre vártak. Az öt direktor egyikét, Luigi Gafforit generálissá nevezték ki, aki Orezzaiban megkezdte egy komoly végrehajtó kormányzat kiépítését, a genovaiak azonban 1753 végén orvul meggyilkoltatták. Gafforit először a maradék 4 tagú direktóriummal helyettesítették, majd államuk élére végre egyetlen személyt, a nápolyi emigrációban élő Pasquale Paolit³⁶ hívták meg. Személyére nem véletlenül esett a választás. A kevés számú korzikai politikus-dinasztiák egyikének sarja volt: apja egykor primás, bátyja pedig direktor volt.

Az 1755-ös alkotmány

Pasquale Paoli kora egyik legműveltebb embere, ifjabb éveiben a nápolyi egyetem hallgatója volt. Nápoly akkoriban, a 18. század közepén Európa egyik legjobb és legmodernebb gondolkodású felsőoktatási intézménye volt. (Ez volt az első egyetem, ahol Itáliában külön tanszéket adtak a közgazdaságtannak.) Paoli Montesquieu ihletésére, a korzikai hagyományok figyelembe vételével kidolgozta a sziget első modernnek tekinthető, írott alkotmányát. Ez volt a világtörténelem első dokumentuma, amely alkotmánynak hívta magát, és ez volt az első működő alkotmány, amelyben valamilyen formában említés

³⁶Pasquale Paoli (1725 vagy 1726–1807). Nápolyban nevelkedik és tanul, a nápolyi király hadseregében szolgál. Korzika Generálisa 1755–1769 között. Az 1769. május 9-i Ponte Nuovo-i csatavesztés után Angliába emigrál, ahol 20 éven át él állami kegydíjon, a londoni társaság kedvelt alakjaként. 1790 tavaszán újra hazatér Korzikára, ahol tekintélye révén újra a nemzet vezetőjévé válik. Számos konfliktusba keveredik a királpárti, majd girondista és jakobinus francia vezetéssel. 1793 folyamán Korzika elszakad Franciaországtól, 1794–1796 között az angolok behívása egyértelműen Paoli döntése. 1795 végére azonban súlyos nézeteltérésbe keveredik az angol alkirályal, kinek kérésére az angol király „meghívja” Paolit Londonba, ahol élete hátralévő részét ismét állami nyugdíjjal, nagy megbecsülésben – de a korzikai ügyektől eltávolítva – fejezi be. Ld. Carrington: Paoli. passim

történt a népfelség elvéről³⁷. Ezek alapján a szöveg az európai felvilágosodás egyik szép dokumentuma. Az alkotmány ragaszkodott a korzikai hagyományok működőképes részéhez: nem nyúlt az önkormányzatokhoz, és nem módosított a consulta működésén – melyet most Dieta Generale-nak neveztek.³⁸ Mivel a consulta csak 2–3 napon át ülésezett, gyakrabban kellett összehívni. Paoli uralmának 14 éve alatt a consulta évente többször is ülésezett, a provinciák kérésére pedig bevezették az eddig nem létező provincia- vagy rész-consulta intézményét³⁹. Minden követ-választás csupá. egyetlen diéta v. consulta idejére volt érvényes, ezért minden egyes üléshez újabb választásokat kellett rendezni⁴⁰. A korzikai polgárok gyakorlatilag permanensen gyakorolták választójogukat⁴¹. Paoli legfontosabb tettei azok, melyekben modernizálta és finomította az egyes közjogi szereplők jogkörét, a régi intézmények működését pedig írásban és pontosan szabályozta. Az újra generális titulussal rendelkező államfő (vagyis önmaga) számára kiutalta pl. a kegyelmi jogot⁴². A generális mellett egy Államtanács működött legfőbb végrehajtó szervként. Ez a három kamarás, rotációs rendszer kissé túlbonyolítottnak látszik: mindegyik kama-

³⁷Ez ráadásul jóval a Társadalmi Szerződés megjelenése előtt lett leírva. Ld. Carrington: Paoli, 510. p.

³⁸Leginkább annak résztvevői létszámát igyekezett csökkenteni – bár ebben a kérdésben az 1768-ig terjedő időszakban több rendezés is született 1731-ben az akkori consultákon még minden parókia követte résztvev. Ez 4000 főt jelentett. Ld. Carrington: Paoli, 518., 529–533. P. 1763. jan. 1-én a Diétára meghívták a provinciák elnökeit, a pievék minden egyházközségének képviselőit (procuratori), valamint a püspöki székhelyek papjait és „külső vikáriusait”. Ld. Fontana, 94. p. 1763. decemberében azonban provinciánként 2–3 választott követet, a provinciák elnökeit, valamint pievéknél 1–1 képviselőt vártak. Ez jelentős létszámcsökkenést jelentett (kb 100 résztvevőt). Ld. Fontana, 96. p.

³⁹Paoli biztosította a jogot a provinciáknak saját államtanácsi tagjaik megválasztására, ez a provinciák éves gyűlésén történt. Ha valami soronkívüli probléma adódott, akkor hívták össze rész-consultát, mely egy provincia, vagy országrész sajátos problémáit volt hivatva rendezni. Ld. Fontana, 32–36. p.

⁴⁰A consulta általában 3 napig ülésezett, napi két ülésszel. Összehívása normális esetben évente egyszer, késő tavasszal történt, változó helyen. 1764-től állandósították székhelyként Corte városát. Ld. Fontana, 97–100. p.

⁴¹A választójognak több szintje volt: a közvetlen választójog helyi szinten érvényesült, pl. a falusi podesták megválasztásánál. Az egylépcsős választás akkor történt, amikor a pievék képviselőit a falvak előzőleg megválasztott képviselői (gyakorlatilag elektorai) választották meg. Kétlépcsős választás akkor volt, ha provinciális szinten kellett követet választani. Ld. Fontana, 96. p.

⁴²Paoli vétőjogról is megoszlanak a vélemények: az 1755-ös alkotmányban nincs szó vétőjogról, később is inkább csak az Államtanács rendelkezik a késleltető vétőval. Ld. Fontana, 41–42. p. Paoli 1764-ben kérte a consultától a vétőjogot, azonban nem szavazták meg. Ld. Carrington: Paoli, 538. p.

rában az elnökök illetve tanácsosok harmada vesz részt, és azok sem egyszerűen: az elnökök havonta, a tanácsosok tíznaponta váltják egymást, így gyakorlatilag csak a félévente esedékes közgyűléseken látták egymást, és még véletlenül sem volt módjuk feladatukba beletanulni⁴³. A szöveg beszél egy államtitkárról, a gyakorlatban azonban ilyen nem létezett, szerepét valószínűleg a kancellár töltötte be⁴⁴. A helyi adminisztráció ellenőrzésére létrehozta egy Szindikátus⁴⁵ nevű utazó ellenőrző-bizottságot. Ez egy nagyon erős intézmény volt: Paoli uralmára általában jellemző az ellenőrző szervek és az egy személyi uralom túlterjeszkedése. Ennek egyetlen, de gyakran hangsúlyozott indoka az állandó háborús fenyegetettség, a külső és belső ellenségtől való félelem volt.

Paoli alkotmányában nincs meg a modern alkotmányokra jellemző jogi struktúra: meglepően keverednek benne a közjog és a büntetőjog elemei, bizonyos helyhatósági és anyagi kárpótlási kérdésekkel. A hatalmi ágakat sem különíti el szisztematikusan: a legfelsőbb bírósággént működő igazságügyi kamara az Államtanács, tehát a bírói és a végrehajtó hatalom erősen összefonódik. A törvényhozás és a helyi kormányzat működésének legtöbb elemét tudottnak veszi, és nem pontosítja, pedig azok működésében még sok volt a bizonytalanság. Ennek következtében a törvény szövege fontos hiányosságokkal rendelkezik. A dokumentum eklektikus vonásai egyes nagy középkori törvényekre, pl. a Magna Chartára emlékeztetnek. Miután pl. pontosan szabályozza a törvényhozás és annak választása menetét, pontosan, fillérre részletezi, hogy milyen bűnügyeket milyen bírói eljárás illetve bírság illet, pedig az ilyen bírság-intézkedések – efemer jellegüknél fogva – nem szerepelhetnének egy hosszú távra rendelt alkotmányszövegben. Ezzel kapcsolatos az alkotmányszöveg még egy következetlensége: a szankcionális rendelkezések a Genova által alkalmazott római jogra jellemzők, míg az a tény, hogy a consulták és a helyhatóságok működését tudottnak veszi, a régi hagyományjog eleme.

A korzikai alkotmányok történelmének van egy nagyon érdekes, filozófiatörténeti jelentőségű epizódja. 1764-ben Paolitól függetlenül a felvilágosult korzikai értelmiségiek egyik képviselője, Matteo Buttafuoco az ekkoriban nagyon elismert, sőt, divatos Jean-Jacques Rousseau-t kérte fel, hogy Korzika

⁴³1758. Szeptember 14–17 között a San Pietro di Nebbio-i consulta a tanácsosok számát 18-ra csökkentette, 1764-ben pedig 9-re. Így eredeti formájában az Államtanács megszűnt működni, későbbi szabályai azonban bizonytalanok. Ld. Fontana, 28–29., 44. p.

⁴⁴Ő képviseli a consulta idején az államhatalom folytonosságát. Ld. Fontana, 26., 44. p.

⁴⁵A Sindicato-nak négy tagja volt, ötödik a Generális. Ld. Fontana, 104–106. p.

számára alkotmányt készítsen. Buttafuoco magánember volt (a francia királyi korzikai ezred egyik tisztje), valójában semmiféle hivatalos jogköre nem volt erre a kérésre, Rousseau-t azonban úgy látszik, érdekelte a feladat, nekilátott a munkának. Ma sem tudjuk pontosan, mi történhetett a kérés háttéréként: Buttafuoco elégedetlen volt Paoli művével, esetleg Paoli is kíváncsi lehetett Rousseau ötletére⁴⁶? Az is érdekes kérdés, hogy Rousseau vajon miért fogadta el a felkérést. A francia filozófusnak a korzikai mellett még egy alkotmánytervezete készült élete során: a lengyelek számára. Valószínűleg egzotikusan izgalmasnak találta, hogy teljesen idegen, ismeretlen országok számára államot tervezzen. Buttafuoco egyébként több ízben hívta, hogy személyesen látogasson el Korzikára, minden földi jót megígért a filozófusnak, aki azonban nyilvánvalóan vonakodott utazni, és különféle betegségekre-bajokra hivatkozva elutasította az invitálást. A munkát megkezdte, de nem sikerült befejeznie. A *Projet de constitution pour la Corse* csak halála után jelent meg. Rousseau műve tipikus szobatudósi munka lett: olyannyira utopisztikus jellegű, a való léttől annyira elrugaskodott gyártmány volt, hogy fel sem merülhetett át-emelése a gyakorlatba⁴⁷. Sokat idézik Rousseau egyik híres passzusát, a Társadalmi Szerződésből: „Van még Európában egy törvényhozásra alkalmas kis ország, s ez Korzika szigete. A bátorság és a kitarás, amellyel ez a derék nép kivívta és megvédte szabadságát, valóban megérdemli, hogy egy bölcs ember megtanítsa őt, hogyan tarthatja meg azt. Az az érzésem, hogy ez a kis sziget egykor bámulatba fogja ejteni Európát.”⁴⁸

A kor felvilágosult elitje ekkoriban egyébként nagy érdeklődéssel fordult a heroikus küzdelmet folytató Korzika, és annak karizmatikus vezetője felé. Az angol utazó és polihisztor James Boswell, a politikus William Pitt, a francia Voltaire és Diderot, de a német Grimm testvérek is foglalkoznak a Korzikán történetekkel. II. Frigyes Paolinak diszkardot is küldött, Amerikában a Szabadság Fiai nevű szervezet iratait PP monogrammal szignálta⁴⁹.

⁴⁶Moretti, 37–38. p.

⁴⁷Csak a példa kedvéért: Rousseau a legkomolyabban felveti, hogy a korzikaiak szüntessenek be minden ipart és kereskedelmet, szüntessék be a pénzt, mert mindezek megrontják az emberek erkölceit. Ugyanezen okból ne éljenek városokban, hanem csak falvakban, foglalkozzanak kizárólag mezőgazdasággal, és a termények elosztása érdekében térjenek át a naturális árucserére. Ld. Rousseau: *Projet de constitution pour la Corse*. Paris, Bordas, 1989. (több francia kiadás), passim

⁴⁸A Napóleon-irodalom szereti ezt a passzust úgy tárgyalni, mintha Rousseau előre megjósolta volna Napóleon születését. Ennek természetesen nincs értelme. Ez a szöveg valószínűleg 1760–61 táján íródott, még Buttafuoco felkérése előtt, Rousseau viszont már nyilván hallott Paoli alkotmányáról és hősies küzdelméről. Az idézet forrása: Rousseau: *A társadalmi szerződés*. Bp. Bibliotheca, (1957) 156. p.

⁴⁹Sédillot, 161–162. p.

1768-ra Paoli államának tartalékai kimerültek. A 40 éve tartó állandó háborúban kivérzett az ország, de kimerültek a genovaiak is, akik ismét a franciákat hívták segítségül⁵⁰, és végsőkéig eladósodva át is adták nekik a szigetet. Ez az ún. compiegne-i szerződés⁵¹ titkos záradékai révén a kortársak számára is rejtély volt, de azóta is vita tárgyát képezi a történészek között. Az első kérdés, hogy a franciák, akik addig háromszor szállták meg a szigetet, és vonultak ki róla, miért pont most döntöttek úgy, hogy maradnak? Erre a legvalószínűbb válasz az, hogy az előző alkalmakkor a francia hadseregnek mindig volt valami fontosabb dolga, mint Korzika megtartása. Utoljára 1759-ben vonultak ki, amikor a Hétéves háború több frontján is súlyos vereségeket szenvedtek az angoloktól. 1763-ban azonban, mikor újra a szigetre hívta őket Genova, a már elvesztett háború után kellett valamiféle kompenzációt szerezni. Igaz, Quebec és India elvesztéséért soványka pótlék volt Korzika szigete, de egy újabb kivonulást Choiseul mindenképpen el akart kerülni. A másik kérdés tulajdonképpen alkotmányjogi jellegű, hiszen Korzika jogi státusáról van szó. A kérdés az, hogy ez a szerződés⁵² valóban adásvételt jelentett, ahogyan a kortársak és azóta is a történészek nagy többsége értelmezi, vagy ha nem adásvétel, akkor micsoda? A szerződés ugyanis abból a kitételekből indul ki, hogy Korzika Genova tulajdona, de mivel a sorozatos háborús segélyek miatt Genova súlyosan eladósodott a francia királyságnak, zálogul átadja neki a szigetet egészen addig, amíg adósságát ki nem tudja fizetni. Mindenki tudta, hogy Genova sohasem lesz képes az irdatlan összeget megtéríteni. A megfogalmazás csupán azt a célt szolgálja, hogy a méltatlankodó genovai közvéleményt kissé megvigasztalja. Következményei azonban több kellemetlenséget hordoztak. A francia állam berendezkedését a legkülönfélébb módon gátolta ez az exlex állapot. A francia király pl. – bár a szerződés szerint a sziget felett a teljes szuverenitással rendelkezett – nem nevezhetett ki tetszése szerint püspököket, mivel ezzel a pápa és a genovai érsek régi jogait sértette volna⁵³. A

⁵⁰A genovaiak összesen négy ízben hívták segítségül a franciákat, akik 13 éven át tartották megszállva a szigetet: 1738–41, 1747–52, 1756–59, és 1764 után. Ld. Emmanuelli: *Equivoque*, 14. p.

⁵¹Több compiegne-i szerződés is volt: 1763-ban a genovaiak egy itt aláírt szerződéssel hívták be újra a franciákat, amelyben 4 évre teljhatalmat adtak nekik. A 4 év leteltével azonban a franciák már nem voltak hajlandóak ismét kivonulni (ez lett volna egy fél évszázadon belül a 4. kivonulásuk Korzikáról, és ezt kicsit már unták, ráadásul nemrég veszítették el a Hétéves háborúban amerikai és indiai gyarmataik jó részét, újabb presztízavesztést nem engedhettek meg maguknak). Ezt az elhatározást tükrözi az 1768-as, harmadik compiegne-i szerződés. Ld. Sédillot, 165. p.

⁵²A szerződés pontos címe: „Conservation de l'île de Corse a la Republique de Gênes” vagyis a szerződés hivatalosan Genova uralmát akarta konzerválni.

⁵³Emmanuelli: *Equivoque*, 61–62. p.

korzikai püspököket egészen 1790-ig a genovai érsek nevezte ki, a genovai arisztokrácia tagjai közül, akik – régi szokásuknak megfelelően – továbbra sem fírasztották magukat azzal, hogy életükben akár egyszer is megjelenjenek a szigeten, viszont javadalmaikat felélték. Kérdéses volt a korzikai lakosság állampolgársága: amikor majd 1788-ban határozat születik a rendi gyűlés összehívásáról, hónapokig folyik a huzavona, hogy a korzikai rendeket egyáltalán meg lehet-e hívni a francia rendi gyűlésre. Az ilyen kellemetlen apróságoktól eltekintve a francia királyság kezdte bevezetni az ancien regime intézményeit és társadalmi-politikai képletét.

Az a húsz év, melyet Korzika szigete a Francia Királyság birtokában töltött, a 18. századi korzikai történelem legnyugodtabb időszaka volt. A franciáknak ugyan jelentős anyagi áldozatot jelentett a sziget pacifikálása (a kb. 130–140000 lakos fékentarására 26000 megszálló francia katonát kellett idehozni⁵⁴), a helyzet azonban gyorsan stabilizálódott, és ez a húsz év nem hozott komolyabb lázadást. Paoli és munkatársai emigrálni kényszerültek, a sziget maradék előkelői viszont kezdtek betagozódni a francia nemességbe (arisztokrata rangot és kiváltságokat kaptak, ami kétségtelenül imponált nekik)⁵⁵. A francia állami élet és a társadalom rendi alapon működött, így Korzika szigetén is megkreálták – gyakorlatilag a semmiből – a három rendet⁵⁶. Igaz, a lakosság nem egészen fogta fel ennek működését: amikor pl. 1789-ben napirendre került, hogy a három rend válassza meg küldötteit a Rendi Gyűlésbe, a harmadik rend egyik képviselője egy gróf lett⁵⁷. Korzikán is rendszeresen ülésezett a tartományi rendi gyűlés, bár a rendek követői általában egymástól függetlenül üléseztek és működtek. A tartományi rendi gyűlésnek nagy

⁵⁴Caird, 165. p.

⁵⁵Erré tipikus példa a Bonaparte család: Carlo Buonaparte nemesi jogaira hivatkozva tudta két fiát és legidősebb leányát francia katonaiskolába ill. a Saint-Cyr-i leánynevelő intézetbe járatni. Egyébként pedig nemessé nyilvánították az összes podestát és Padri del commune-t. Ld. Le Memorial des corses, 2. Tome: Soumissions et résistances, 1553–1796. dir. Francis Pomponi. Ajaccio, 1981. (a továbbiakban: Mémorial), 444. p.

⁵⁶Choiseul és de Vaux gróf úgy vélték, a rendi struktúra megfelel Korzika társadalmi rendjének. Ld. Maurice Bordes: La Corse, pays d'états (továbbiakban Bordes) = AHRF, 1974. 592. P. Ugyanakkor a francia Előkelők Gyűléseire nem hívták meg a korzikai nemesség képviselőit, melyet azok komolyan sérelmeztek. Ld. Vergé, 2. Kötet, 426–427. p. Korzika rendi gyűlése időnként összeült, de nem szilárdult meg az intézmény. Korzikának nem volt francia mintájú parlamentje, sem pénzügyi hivatala, feljuttították viszont a 12 nemes intézményét, akik évente Versailles-be mentek követésbe az udvarhoz. Ld. Bordes, 606. , 621–622. p.

⁵⁷Piero Paolo Colonna de Cesari-Rocca volt ez a személy. Ld. Emmanuelli: Equivoque. 82–90. p.

szerepe nem volt, jogköre mindössze arra korlátozódott, hogy a francia állam által Korzikára kirótt adókat a szigeten belül felossza. Hála bizonytalan jogi státuszának, a sziget megőrizte az autonómia bizonyos elemeit, pl. a helyi kormányzatokat, a régi korzikai hagyományjog szerint ítélkező bíróságokat⁵⁸. Az újdonságot a felvilágosodás legmodernebb eszméi alapján történő gazdaságfejlesztő és humanitárius reformok jelentették, pl. a harc a vendetta ellen (ebben Paoli munkáját folytatták), a népesedés elősegítése telepések révén, új mezőgazdasági termékek bevezetése, iskolák, utak építése, stb. A nem feudális társadalmi struktúra azonban nem bírta a következő húsz év során beépíteni a modernizáció összes elemét, azok csupán felszínes hatást gyakoroltak rá.

1789-től a sziget lakossága igyekezett lépést tartani az eseményekkel, bár a gyorsan változó alkotmányos rendezéseket csak 1793-ig követték. Mármint a lakosságnak azon része, mely a szigeten maradt. Itt egy sajátos lakosságcsere zajlott le. A francia királyság által preferált vezető rétegek (nemességet kapott személyek és a főpapság) 1789–90 táján megkezdtek az emigrációba vonulást, ugyanakkor az egykori Paoli-párt kezdett hazaszivárogni. A lakosság egy része a Gironde, más része a jakobinusok lelkes híve lett. Voltak ezen kívül a korzikai függetlenségnek, sőt Genovának is hívei. A lakosság létszámához képest mindenestre igen magas volt a lehetséges politikai irányzatok aránya. Ebben az időszakban – 1789–1790 fordulóján – Korzikának utat kellett választania, és a többség amellet döntött, hogy a sziget függetlenségét erőltetni irreális vállalkozás. Egyetlen reális lehetőség számukra az adott helyzetben az, hogy kitartsanak Franciaország mellett. Rendezni kellett azonban a genovai uralom kérdését, amely húsz év óta állandóan Damoklesz kardjaként függött a szigetlakók feje fölött. A Rendi Országgyűlésen, majd később a Nemzetgyűlésben a korzikai küldöttek, valamint támogatóik, mint pl. Mirabeau, többször javasolták, hogy a királyság végre inkorporálja a szigetet. 1789. november 30-án meg is született erről a döntés. Genova az 1768-as szerződésre hivatkozva határozottan tiltakozott e lépés ellen. Franciaország kutyaszorítóba került, és a diplomáciai illem kedvéért kénytelen volt felajánlani Genovának a sziget visszavásárlását. Amikor azonban francia szakértők

⁵⁸Sédillot, 177–178. P. A helyi önkormányzatok önállóságára egyéb francia provinciákban is van példa, nagyon hasonló a helyzet pl. Gascogne, Bretagne, Languedoc egyes vidékein. Ld. Bordes, 593–594. p. Az 1771-ben megjelent edictum Korzika helyi adminisztrációjáról meghagyta pl. a községekben valamennyi családfő, és 25 évesnél idősebb fia számára a választójogot. (Igaz, a királyi megbízottnak jóvá kellett hagynia e választások eredményeit, anélkül érvénytelenek voltak). A franciák később bizonyos ésszerűsítéseket hajtottak végre: a közfelkiáltásos szavazás helyett pl. bevezették a golyós szavazást, és 1780-ban megtiltották, hogy a választásokon fegyverrel lehessen megjelenni, valamint megszüntették a kétszintű szavazást. Ld. Bordes, 601–603. p.

összeszámolták, hogy Franciaországnak mibe került Korzika szigetének többszörös megszállása, megtartása, az ottani beruházások (stb., stb), az összeg olyan elképesztő lett⁵⁹, hogy Genova természetesen elutasította az ajánlatot. Továbbra is ragaszkodott volna azonban névleges fennhatósága fenntartásához⁶⁰. Ezt azonban Franciaország már nem volt hajlandó akceptálni, és a továbbiakban a sziget teljesjogú tulajdonosának tekintette magát. A kedélyek azonban nem sokáig nyugodhattak meg: az események rohamléptekben követték egymást. 1790 tavaszán hazatért angliai száműzetéséből Pasquale Paoli, a nemzet régi Generálisa, és újra méltó helyet követelt magának a porondon. Paolit Párizsban fogadta még XVI. Lajos is, melyet ő patetikus hálálkodással fogadott. A nagy ünneplés után azonban hazatért a szigetre, ahol már sokkal árnyaltabban láthatta a helyzetet. Az események gyorsan követték egymást: a köztársaság kikiáltása, majd az egyre radikálisabb mozgalmak Korzikán is zavargásokhoz vezettek. 1792 őszén a gironde-ista kormányzat kitalálta, hogy támadást indít Szardínia szigetének elfoglalására, és a korzikai vezetőket bízta meg ennek kivitelezésével. Szardíniát Korzika félig-meddig testvérállamnak tekintette, és nyilvánvalóan szabotálta a hadjáratot⁶¹. Közben éles konfliktusok kezdtek kibontakozni a korzikai paolista hazafiak és a francia köztársaság hívei között⁶². Ez utóbbi csoport vezetői között találjuk a Bonaparte család férfitagjait is. Közben Franciaország sorra hozta a katolikus egyház ellen irányuló döntéseket, amelyben Korzika paolista vezetői nem voltak hajlandók együttműködni. Amikor pedig 1793 tavaszán – a szardíniai expedícióval kapcsolatos dolgok miatt – Paolit a Konvent színe elé idézték, megtagadta az engedelmisséget. Ekkorra kiderült, hogy Korzika nem fogadja el a terrort. 1793 nyarán a Konvent törvényen kívül helyezte Paolit. 1793 májusában a consulta Paolit újra Generálisnak kiáltotta ki, 1794 januárjában pedig létrejött a *Consiglio Generale del Governo*, mely lényegében azonos

⁵⁹1771-ben Taboureaux tábornok az addigi költségeket 16.747.816 livre, 19 sous-ban állapította meg. 1790-ben már 30 millióról beszéltek. Ld. Emmanueli: Equivoque, 65–70. p.

⁶⁰A visszavásárlási ajánlat kérdésével René Emmanueli foglalkozott részletesebben, ld. *Le gouvernement de Louis XVI offre a la République de Gênes la retrocession de la Corse* = AHRF, 1974, 623–640. p.

⁶¹Ld. részletesebben: Francis Pomponi: Összehasonlító elemzés Korzikáról és Szardíniáról a konzulátus idején = *Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis. Acta Historica*, CXI. Tomus, 2001. 37–44. p.

⁶²Az eseményeket ld. Részletesen: Vergé, 2. Köt. 439–446. p., Pierre Passano: *Histoire de l'annexion de la Corse*. Paris, Horvath, 1988. 359–375. p.

szerv volt az 1755-ös Államtanáccsal⁶³. A „*Governo separato*” nagyon zűrös időszak volt még Korzika történetében is, azt azonban reálisan felmérték, hogy függetlenségre nincs esélyük: szükségük volt egy nagyhatalom védelmére. Az ideális partnernek adott helyzetben Nagy-Britannia látszott.

London régóta ábrándozott Korzikáról, a század eseményeibe itt-ott be is avatkozott, de eddig mindig volt egyéb bázisa a Mediterránban (vagy ha nem, mással volt elfoglalva). A helyzet 1793 decemberében változott meg, amikor a franciák kiverték az angolokat Toulonból. Paoli már 1793 nyara óta több levelet írt különböző angol vezetőkhez, segítségüket kérve. A segítség fejében felajánlotta Nagy-Britanniának Korzika szigetét. 1794 elején a brit csapatok az őket lelkesen ünneplő Korzika szigetére léptek. Még ki sem verték egészen a franciákat, amikor 1794. június 14-én a korzikai országgyűlés kimondta az Egyesült Királysággal uniót.

Az 1794-es alkotmány

1794. június 19-én megszületett Korzika új – egyúttal angol mintákat és a legmodernebb alkotmányos elveket követő – alkotmánya⁶⁴. Az alkotmány formailag azért érdekes, mert teljesen modern dokumentum: szerkezetét, adatszerkezetét tekintve jelen korunkban is tökéletesen megállná a helyét. Saját korában formailag leginkább két dokumentumra emlékeztet: az Amerikai Egyesült Államok és Franciaország 1791-es alkotmányára. Tekintettel arra, hogy Angliának még ma sincs ilyen jellegű alkotmányos dokumentuma⁶⁵, nyilvánvaló, hogy a formai mintát nem innen vehették a szerzők. Nincs arra vonatkozó adat, hogy a korzikai törvényhozók közül ismerte volna valaki az amerikai alkotmányt. Azonban mindegyik ismerte a franciát. Így, bár az alkotmány szelleme sok tekintetben angol, annak formája a francia alkotmányos monarchia alaptörvényével rokonítható.

⁶³Ange Rovere: Le temps du *Governo Separato*, mai 1793 – mai 1794. = Bulletin de la Société des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse (továbbiakban BSSHNC), CXIV (1995), fasc. 670–671. 87–92. p.

⁶⁴Szövege olvasható a BSSHNC 1891., 121–125. Fasc.

⁶⁵A brit alkotmány ma is számos – különféle tartalmú és jellegű – törvényi dokumentumból, valamint részben máig íratlan jogszokásból áll össze. Az angol alkotmány írott részének legrégebbi, máig érvényesnek tekintett dokumentuma az 1215-ös Magna Charta.

Az alkotmány az uniós törvény része volt, és egy 36 tagú, jogászokból álló bizottság dolgozta ki, melynek Sir Gilbert Elliot⁶⁶, Pozzo di Borgo⁶⁷ és Paoli is tagja volt. Vezérelvük a brit, a Paoli-féle, 1755-ös korzikai alkotmány⁶⁸, valamint a korzikai hagyományok összeötvözése volt. A történészek között azóta is vita folyik, hogy ez az alkotmány inkább korzikai, vagy inkább brit termék-e⁶⁹. Az alkotmány szövegét Londonba küldték, az angol király jóváhagyására. Hangsúlyozták, hogy nem a brit Parlament jóváhagyása kell, mivel annak nincs joga Korzika fölött intézkedni. A brit uralkodó helyett azonban az ügyek jelentős részét a kormány végezte, és Korzika ügyeivel a továbbiakban a brit Home Office (a gyarmatok ügyében pillanatnyilag illetékes belügyminisztérium) foglalkozott. Mivel Nagy-Britanniában miniszter csak parlamenti képviselő lehetett, továbbá a belügyminisztérium törvényi jellegű intézkedéseire is a parlament jóváhagyása kellett, Korzika népe közvetve tehát mégis alárendeltje lett a brit parlamentnek.

Az amerikai függetlenségi háború – Nagy-Britannia számára nagyon sajnálatos, sőt szégyenletes – befejezése után az ifjabb William Pitt kabinete levonta a tanulságokat az akkori kudarcból, és gondolkodni kezdtek az anyaország és gyarmatai kapcsolatának tisztességes, mindkét fél számára elfogadha-

⁶⁶Sir Gilbert Elliot, 1st Earl of Minto (1751–1814) Az angol whigek egyik prominens politikusa. Lord Rockingham, majd Charles Fox híve, de 1793-ban, a francia forradalom elleni háború kitörésekor a whig párt jelentős részével együtt átáll William Pitt miniszterelnök új kormányára mellé. E átállásnak köszönheti hivatalait: 1793-ban Toulon polgárainak parancsnoka lesz (Toulon brit megszállása idején), majd Korzikán kap hasonló megbízatást. 1794 októberétől 1796 őszéig Korzika angol alkirálya. Később bécsi nagykövet. Karrierje csúcsát élete végén indiai alkirálysága jelenti. Ld. Judd, Gerrit P.: *Members of Parliament 1734–1832*. Hamden, Archon Books, 1972. 185. p., valamint *Life and Letters of Sir Gilbert Elliot, 1st Earl of Minto from 1751 to 1806 in 3 Volumes*. London, Longmans, 1874. passim

⁶⁷Carlo Andrea Pozzo di Borgo (1764–1842) Korzikai földbirtokos-családból származó jogász. Fiatalon Napóleon barátja, majd vetélytársa és esküdt ellensége. Elliot alkirálysága idején annak jobbkeze, 1796 őszén menekülni kényszerül. Angol állami nyugdíjat kap, nemsokára azonban I. Sándor cár szolgálatába áll, ahol diplomata lesz, a restauráció után XVIII. Lajos tanácsadója. Ld. McErlean, John Michael Peter: *The Formative Years of a Russian Diplomat* (PhD these) Univ. Of Washington, 1967. passim

⁶⁸Carrington, Dorothy: Pascal Paoli et sa „constitution”: 1755–1769 = AHRF, 1974. 508–541. p.

⁶⁹Didier Linotte szerint ez nagyjából brit, kisebb részt francia hatásokat tükröz. Ld. Didier Linotte: *La constitution anglo-corse et les constitutions francaises: théorie constitutionnelle* = BSSHNC, CXIV (1995) fasc. 670–671. 35. p. Carlo Raffaele Ricotti szerint azonban az angol alkotmányosság nyomai nemcsak Korzikán, hanem a Mediterráneum több szigetén (Málta, Ion-szigetek, Szicília) is kimutatható. Ld. BSSHNC (mint fenn) 21–31. p.

tó és tartós rendezéséről. Alapvető felismerésük az volt, hogy a helyi lakosság számára az alapvető jogokat és szabadságokat biztosítani kell, és valamennyire figyelembe kell venni a helyi elvárásokat és igényeket. Ennek az új gondolkodásnak terméke a Kanadai territóriumok 1791-es önkormányzatának megalapítása, Írországbán az 1782-es Grattan-féle alkotmány, majd a szabadkereskedelmi egyezmény felkínálása, de ebbe a sorba illik az 1784-es India törvény is, mely bevezette India kettős kormányzatát (vagyis India már nem a Kelet-India-Társaság magánbirtoka, hanem a brit kormány által, helyi kormányzat bevonásával működő politikai egység). A gyarmatok kormányzatát közelíteni akarták a brit modellhez. Kanada pl. kétkamarás parlamentet kapott. A helyben hozott törvényeket a király által kinevezett kormányzó megküldte a londoni Titkos Tanácsnak, majd a király szentesítette. Ez az önkormányzat tehát csak részlegesen érvényesült, mégis, jelentős gesztus volt a helyi lakosság felé, hiszen ingyen megkapták azt, melynek eléréseért az amerikai függetlenségi háború annak idején kitört. 1782 óta Írországnak is független, két kamarás törvényhozása volt. Ez a dublini parlament azonban csak belügyekben volt illetékes, minden olyan kérdésben, ami a birodalmat érintette, csak London intézkedhetett. Ráadásul a Test Act Írországra is érvényes volt, így a parlamentbe nem kerülhetett be az ország lakossága túlnyomó részének, a katolikusoknak egyetlen képviselője sem. A Lord Lieutenant nevű alkirály-kormányzó valójában az angol kormány tagja és megbízottja volt, aki lényegében teljhatalommal rendelkezett. A leendő korzikai alkotmány számára tehát sokféle minta adódott, de a Brit Birodalomban egy évszázaddal később elterjedt domíniumi formát leginkább Korfika közelítette meg.

Mivel az unió létrehozása mellett döntöttek, ez szükségszerűen magával hozta, hogy az alkotmány monarchikus jellegű lett. Korfika ténylegesen királyság, államfője III. György angol király lett. A király jogköre elméletileg teljesen azonos volt Nagy-Britanniában, mint Korfikán. Gyakorlatilag azonban, a távolság és a kommunikációs nehézségek miatt be kellett vezetni az alkirályi intézményt. Ez az angol politikai hagyományokban precedens nélküli intézmény volt: alkirály eddig nem létezett a brit birodalmon belül, így szabadon lehetett megállapítani jogkörét.

A törvényhozó hatalomra vonatkozóan átvették az angol „King in Parliament” elvet, vagyis a parlament és a király együtt hozza a törvényeket. A parlament azonban – a korzikai hagyományoknak megfelelően – mindössze egy kamarával rendelkezett, rendi jellege nem volt⁷⁰. Felsőház nem jött létre, mivel a szigetnek hagyományos, rendi struktúrája nem volt, és a francia Ancien Regime idején mesterségesen kialakított nemesség emigrációba kényszerült –

⁷⁰Bordes, Maurice: La Corse, pays d'états = AHRF, 1974. 592–622. p.

nagyobb részt a francia forradalom következtében, a maradékot pedig Paoli személyes ellenségének tekintette, és ő kényszerítette száműzetésbe⁷¹. A klasszikus angol kétpártrendszernek sem találjuk nyomát, pedig Elliot alkirályként tett kísérleteket ennek kialakítására. Elliot minden hivatalt Pozzo di Borgo embereinek adott, Paoli híveit pedig szisztematikusan mellőzte. Konstruktív ellenzék helyett azonban a kísérlet eredménye (a korzikai hagyományoknak megfelelően) egy durva, vendettába torkolló viszály lett, ami jelentősen hozzájárult a korzikai angol királyság gyors bukásához⁷².

Mivel a királyt a gyakorlati törvényhozásban az alkirály helyettesítette, elvárható lett volna, hogy teljesen azonos legyen a jogkörük. Az alkirályi pozíció megállapításánál azonban külön kihangsúlyozták, hogy az alkirálynak teljes vétőjoga van. Ez azért érdekes, mert ugyanakkor az angol uralkodó vétőjogát már a 18. század végén is erősen vitatta a brit politikai hagyomány. 1783-ban zajlott le a híres India Bill-vita, ahol a Lordok Háza azért vetett el egy törvényjavaslatot, nehogy az azt ellenző királynak alkalma legyen megvétőznia. 1708 óta ugyanis angol uralkodó ezzel a joggal nem élt. Ha azonban III. György 1783-ban újra alkalmazta volna, akkor vitathatatlanul újjáéledt ez a jogkör, ami a korabeli alkotmányos felfogás szerint felboríthatta volna az alkotmány nehezen kialakított egyensúlyát. Ezt pedig az angol parlament nem akarta. A korzikai alkirály azonban más volt: az angol államhatalmat képviselte egy idegen országban, így nagyon hasznosnak látszott az erőteljes vétőjog. Az alkirály centralizált hatalmát Paoli is melegen támogatta (Paoli 1755–1769-es uralma idején nagyon vágyott a vétőjog után, és most, az alkotmány elkészítése idején biztosra vette, hogy őt fogják kinevezni alkirályrá)⁷³. Az alkirálynak mindössze a nép nagy többsége támogatását kellett élveznie. Mivel azonban nem volt felelős a Parlament iránt, a képviselők nem is ellenőrizhették munkáját.

Az egykamarás parlament alapjául a consulta szolgált. Volt azonban egy alapvető különbség. A consulta egy népképviselői testület volt, ahová minden faluközösség elküldte követét, általános férfiválaszjog alapján. A testület így rendkívül nagy létszámú és heterogén összetételű volt. A most létrejött

⁷¹Gregory, Desmond: *The Ungovernable Rock: A history of the Anglo-Corsican kingdom*. Rutherford: Dickinson U.P., 1986. (a továbbiakban Gregory), 82. p.

⁷²Id. *The Diary of Sir John Moore*. Vol. 1. London, Arnold, 1904. J.F. Maurice előszava, 30–32. p.

⁷³Nem tudjuk, hogy XVI. Lajos 1791-es vétőjoga mintául szolgált-e ehhez, de felvethető a kérdés. 1794-ben nagyon sokáig tartott a bizonytalanság az alkirályi kinevezést illetően. A consulta már júliusban jóváhagyta az alkotmányt, annak III. György részéről való jóváhagyása azonban csak novemberre érkezett meg. Ugyanekkor értesülhettek a korzikaiak arról, hogy nem Paoli, hanem Sir Gilbert kapta a kinevezést.

törvényhozásban a választójog nemcsak Angliánál és Írországnál, de még Kanadánál is sokkal széleskörűbb volt, a régi korzikai jogokat viszont durván megcsónkította. Egy férfinak 25 éves kor, egy évi választókerületben-lakás és egy kis föld kellett a választójoghoz. Ezekkel gyakorlatilag nagyon sok korzikai férfi rendelkezett, de ilyen censzos jellegű megszorítások Korzikán eddig ismeretlenek voltak. Angol javaslatra a mandátumokat pievékre osztották ki, és a városok közül is csak a 3 ezer főnél nagyobb lakosságú körzeteknek lett képviselője. Minden körzet (szintén angol mintára) 2 képviselőt választhatott. Mind a választói, mind a választhatói jogot illetően voltak vagyoni és lakóhelyi kötöttségek. A választhatósághoz öt év helybenlakás, már jelentősebb birtok kellett, továbbá – szintén angol mintára – ki voltak zárva az állami nyugdíjjal illetve fizetéssel rendelkezők, az adóbehajtók és a papok, illetve akik külföldi alkalmazásban álltak⁷⁴. Már önmagában véve a választói és választhatósági jog megkülönböztetése is angol idea volt, a régi korzikai hagyománytól teljesen idegen dolog. A püspökök a parlament tagjai lettek (már akik nem emigráltak), de a papság kizárása meglehetősen meglepett a korzikaiakat, hiszen papjaik sokkal nagyobb tiszteletben álltak, mint angol kollégáik. Összesen 64 választókerületet hoztak létre⁷⁵, így a parlamenti képviselők számát 128 főre korlátozták, ami alapvető és látványos megszorítás volt az 1769 előtti állapothoz képest. Egy-egy választókerület (a körzetek neve pieve maradt, és a választókerületi rendszer földrajzilag is közel azonos volt a régivel⁷⁶) 5–6 faluból állt, ezek egy része nagyon gyéren lakott volt, de Paoli nem tulajdonított jelentőséget a mandátumok lakosság-arányos elosztásának, igaz, az 1832 előtti angol alkotmány sem ismerte ezt a fogalmat, így ezen a kérdésen nem gondolkodtak el. Paoli úgy vélte, hogy a képviselők különben sem csak a saját pievéjüket képviselik, mindegyik egész Korzika képviselője⁷⁷. Gondot okozott a nézeteltérés a képviselői fizetésekkel kapcsolatban. A régi consultákon (1769-ig, a francia invázióig) minden képviselő és kísérete szállást, kosztot és anyagi ellátmányt kapott. Mindenki imádott képviselő lenni, mert a consulta időtartamára a színhely egy folyamatos dínomdánom jellegét öltötte, ál-

⁷⁴Gregory, 82–83. p.

⁷⁵Carrillo, Elisa A.: *The Corsican Kingdom of George III.* = *Journal of Modern History*, 1962. (a továbbiakban Carrillo), 257. p.

⁷⁶A pieve nagyjából egyházközséget jelent, a lakosság fő összetartó intézménye a plébános volt, és a lakossági problémák megvitatására a pievék központi falujában, a templomban, a vasárnapi mise után került sor. Így aztán megszokott dolog volt, hogy Korzikán a politikai élet is a templomokban zajlik. A korzikai angol királyság parlamentjeit is mindig templomokban üléseztették.

⁷⁷Carrillo, 257. p.

lami pénzen⁷⁸. Az angoloktól azonban ez teljesen idegen dolog volt. Az angol alkotmány hagyományai nem tartalmazták a népünnepély megrendezését, de még a képviselői fizetést sem. Ennek részben takarékosági okai voltak, másrészt cenzurális szempontok: egy angol képviselő csak olyan anyagi helyzetű személy lehet, aki képes magát fenntartani birtokaiból, vagy egyéb jövedelméből. A különbségnek az is oka, hogy a consulták pár nap alatt befejezték üléseiket, az angol parlament azonban hónapokon át – az évnek több mint felében – folyamatosan ülésezett. Angol befolyásra az új alkotmány tehát nem adott fizetést a képviselőknek, és utazásukhoz illetve lakás-költségeikhez sem járult hozzá. Ez volt az angol uralommal kapcsolatos első komoly csalódása a korzikaiaknak. A választásoknak egyébként a két éves időközt írta elő az alkotmány. Ez sokkal radikálisabb volt, mint az angliai 7, az írországi 8, illetve a kanadai 4 év. Paoli uralma alatt azonban évente többször voltak választások. A királynak – az alkirály javaslatára – joga volt a Parlament üléseinek elnapolása. Ezért aztán, ha az alkirály jónak látta, hosszú hónapokon át Parlament nélkül kormányozhatott. A király joga volt a Parlament feloszlata is, de ha megtette, 14 napon belül újat kellett összehívjon. A parlament vita- és határozatképességéhez a képviselők felének jelen kellett lennie, akik az üléstől távol maradtak, bírságot kellett fizetniük. De mivel a tagok nagy része szegény ember volt, továbbá képviselői fizetést sem kapott, az ilyesmit utóbb eléggé lazán kezelték⁷⁹. Az adózás ellenőrzése és a közbíró eljárás beindítása is a Parlament jogköre volt. Ez is angol mintára történt.

A végrehajtó hatalom feje az alkirály volt, akit a király nevezett ki, és őt képviselte. Szentesíthette illetve megvétőzhatta a parlament törvényeit, utána pedig köteles volt gondoskodni végrehajtásukról. Ebben a munkájában egy Államtanács segítette, melynek tagjait az alkirály ajánlására a király nevezte ki, és inkább az angol kormányhoz hasonlított, mint az egykori Paoli-féle államtanács. Az államtanács tanácsait azonban az alkirály nem volt köteles munkájában során megfogadni. Sir Gilbert Elliot ezt a testületet az előkészületek periódusában így jellemezte: „az alkirály belső és bizalmas tanácsa, melynek nincs független jogköre, tényleges működése és döntéseinek végrehajtása későbbi vizsgálatok tárgya lesz”⁸⁰. Az 1789-es panaszfüzetekben a korzikaiak azt is kérték, hogy a Consultának joga legyen megválogatni a tanács tagjait, tehát a végrehajtás legyen alárendelve a törvényhozásnak. Ez sem 1789-ben, sem most nem teljesült⁸¹. Az alkirály joga volt a külpolitika intézése, az egész

⁷⁸Carrillo, 257. p.

⁷⁹Gregory, 83. p.

⁸⁰idézi Carrillo, 257–258. p.

⁸¹Gregory, 84. p.

ország valamennyi államhivatalnokának kinevezése, valamint a honvédelem és biztonságpolitika gyakorlása. A végrehajtó hatalom egyetlen korlátozása az volt, hogy az igazságügyi és kincstári tisztviselők kizárólag korzikai állampolgárok lehettek. A népnek joga volt az alkirály visszahívásához, de ennek az a módja, hogy az angol királyhoz petícióval kell fordulni. A petíció is tipikus angol intézmény. A király azonban a petíciókat nem volt köteles elfogadni⁸².

A bírói rendszer kialakítását a későbbi parlamenti törvényhozásra bízták. Ez kényes kérdés volt, mivel az angol Common Law (angolszász közjog) homlokegyenest ellenkező módon működik, mint a Korzikán régóta működő római alapú jogrendszer. Az angolok nem akarták saját jogrendjüket a szigetre kényszeríteni. Annyit állapítottak meg, hogy a Legfelsőbb Bíróság 5 bíróból, és egy királyi ügyvédből fog állni, akiket az alkirály nevez ki. (Valószínűleg ide is beszűremlik az angol jog: a királyi ügyvéd valószínűleg azonos lenne az angol felsőbírók mellett működő államügyész intézményével. Az angol jog nem tesz különbséget ügyészi és ügyvédi státusz között). A Legfelső Bíróság Cortéban ülésezett, a sziget területére pedig 9 bírói körzetet állapítottak meg, helyi bíróságokkal. A bírói (és adószedői) állások korzikai születésű személyeknek voltak fenntartva. Az ügyek legfőbb fóruma a korzikai Legfelsőbb Bíróság lett, a londoni felsőbírók tehát nem gyakoroltak feljebbviteli hatáskört Korzika felett. A bírói eljárást a parlamentre bízták. Egyetlen dologhoz ragaszkodtak az angolok. Mivel elborzadva hallgatták a történeteket a szigeten dülő vendettáról, elhatározták ennek felszámolását. Ennek első feltétele a pártatlan bíróság: hogy minden gyilkosságot köztörvényes bűnűghöz méltó szigorúsággal és következetességgel bíráljanak el. Az angol jogban ezt a munkát az esküdtszék intézménye segíti. Az angolok tehát ragaszkodtak hozzá, hogy a bűnügyekben kötelező legyen az esküdtbíráskodás⁸³. Ennek azonban nem várt, fatális következményei lettek: mivel Korzikán mindenki gondosan számon tartotta klánbeli hovatartozását, az esküdtszékekben nem ültek pártatlan személyek: ha valaki bármilyen távolról is rokona volt vagy a bűnösnek, vagy az áldozatnak, a tényektől teljesen függetlenül, rokonsága érdekeinek megfelelő döntést hozott, ha pedig a két fél rokonságából vegyesen válogatták az esküdtszéket, akkor határozaképtelen volt, mert nem tudott egységes döntésre jutni. Nagyon jellemző, hogy amíg ez az intézkedés érvényben volt, korzikai büntetőbíróság mindössze két fosztogatáson kapott angol katona esetében tudott határozott és egységes döntésre jutni. A

⁸²Gregory, 83. p.

⁸³Carrillo, 263. p.

rendelkezés olyan nyilvánvalóan kudarcot vallott, hogy maguk az angolok függesztették fel, még 1795 december 13-án⁸⁴.

Az alkirálynak, belbiztonsági ügyekre volt egy bírói eszköze: a Rendkívüli Bíróság. Ez egy régi hagyomány felélesztése volt Korzikán (a Paoli-féle *Sindicato-ra* gondolhatunk⁸⁵), Angliában azonban (a II. Jakab korabeli Jeffreys főbíró vészbíróságai óta) nem találjuk megfelelőjét. A Rendkívüli Bíróság joga volt bárkit árulással vádolni, ha felmerült az ellenséggel való cimborálás (prevarication) gyanúja⁸⁶.

Az angol jogrendszer leglátványosabb elemeként a korzikai alkotmány tartalmazta a személyes szabadságjogok garanciáit is. Vagyonától senkit sem lehetett megfosztani tisztességes jogi eljárás nélkül. Az angol Habeas Corpus törvény hatására senkit sem lehetett börtönben tartani 24 óránál tovább, csak érvényes bírói ítélettel. A sajtószabadságot is biztosították, de a „sértésekért” felelősségrevonás járt. Szintén angol mintára rögzítették a petíciózás jogát is. A parlamenthez, az alkirályhoz, de még a királyhoz is lehetett petíciót írni: az alkirály esetleges visszahívásának is ez utóbbi volt a módja.

Az erősen vallásos korzikaiakra való tekintettel az egyik legkényesebb kérdés a katolikus vallás helyzete volt. Ebben a kérdésben az angolok tökéletesen engedékenyeknek bizonyultak. A katolikus vallás Nagy-Britannián belül gyakorlatilag jogfosztó tényező volt: katolikus személy nem viselhetett felelős közhivatalt, nem lehetett parlamenti képviselő. Ezt az angolok még a katolikus többségű Írországbán is nagyon szigorúan vették. Korzikán azonban nem ragaszkodtak eme elveikhez. A katolikus vallást itt egyenesen „nemzeti vallásnak” minősítették, leszögezve azonban a kötelező toleranciát minden keresztény felekezet iránt. A Parlamentet felhatalmazták, hogy lépjen kapcsolatba a Szentszékkal a jövőbeli állam-egyház kapcsolatok megállapítására, beleértve az egyházközségek számát, a püspökök javadalmazását, és a pápa-ság támogatását.

Az alkotmány egyik fontos kitétele volt, hogy kereskedelmi kérdésekben az ország teljes mértékben alárendelt pozícióba kerül Angliával szemben. Ez a régi gyarmati rendszer maradványa volt. Paoli szerette volna, ha Korzika szabadkereskedelmi státust kap, úgy, ahogyan azt Pitt 1786-ban Írországnak is felkínálta. Az írek ezt nem fogadták el, de az az ő dolguk. Korzika határo-

⁸⁴Carrillo, 268. p.

⁸⁵Jean Yves Coppelani: *La constitution du 19 juin 1794*. = BSSHNC, CXII–CXIV (1994) Fasc. 668–669. 35. p. Coppelani egyéb, nehezen ellenőrizhető párhuzamokat is hoz.

⁸⁶Gregory, 84. p.

zottan kérte ezt. Elliot kérését azonban Pitt udvariasan, de határozottan elutasította.

Amikor az itáliai hadi események következtében 1796 őszén az angolok kénytelenek voltak elhagyni Korzika szigetét, az visszakerült Franciaország fennhatósága alá. Autonómiáját és sajátos alkotmányjogi hagyományait Bonaparte diktatúrája hamarosan nyomtalanul eltüntette. A korzikai alkotmányosság története csúcspontjának legtöbbször az 1755-ös, Paoli-féle alkotmányt tartják. A legpontosabban megfogalmazott, legcéltudatosabb és legmodernebb alkotmányt azonban a brit uralom hozta meg Korzika számára. Ez az alkotmány azonban nem eléggé vette tekintetbe a korzikaiak különleges, archaikus szabadságjogait és szokásait, ezért – minden modernsége ellenére – semmiféle tartós hatást nem tudott gyakorolni sem Korzika politikai fejlődése, sem a nép emlékezete számára⁸⁷. Míg Paoli ma is népi hős, a korzikai angol királyságra Korzikán is csak néhány történész emlékezik.

⁸⁷Francis Beretti felveti, hogy ennek az alkotmánynak talán mégis volt némi hatása az utókorra. 1814-ben, a restaurációs Franciaország alkotmányát még Bécsben kezdték kidolgozni. Ennek főmunkatársa Pozzo di Borgo volt, és ez a parlamentáris monarchia hordozott angol jellegű elemeket. A korzikai alkotmányra állítólag a kis német államok alkotmánytudósai is nagyon szerettek hivatkozni az 1848 előtti időkben. Ld. Francis Beretti vita-összefoglalója in: BSSHNC, CXIV (1995) fasc. 670–671, 147–153. p.

Válogatott bibliográfia

- Arrighi, Paul: *La vie quotidienne en Corse au XVIIIe siècle*. Paris, Hachette, 1970.
- Bordes, Maurice: *La Corse, pays d'états = Annales Historiques de la Révolution Française*, 1974. 592–622. P.
- Carrillo, Elisa A.: *The Corsican Kingdom of George III. = Journal of Modern History*, 1962.
- Carrington, Dorothy: *Corsica: Portrait of a Granite Island. = New York, John Day Co.*, 1971.
- Carrington, Dorothy: „La création du royaume Anglo-Corse: préméditation et tractations = *Annales Historiques de la Révolution Française*, 1995.
- Carrington, Dorothy: *Paoli et sa „constitution” = Annales Historiques de la Révolution Française*, 1974.
- Donaver, Federico: *Storia di Genova*. Genova, Lanterna, 1970.
- Emmanueli, René: *L'équivoque de Corse, 1768–1805*. Ajaccio, La Marge, 1989.
- A fiatal Napóleon írásai Korzikáról /ford., bev. Jókai Rita. Szeged: JATE Történész Diákkör, 1998. (Documenta Historica, 36.)
- Fontana, Mathieu: *La constitution du Generalat de Pascal Paoli*. Paris, Bonvalot-Jouve, 1907.
- Gregory, Desmond: *The Ungovernable Rock: A history of the Anglo-Corsican kingdom*. Rutherford, Dickinson University Press, 1986.
- Guerrini-Graziani, Jean: *G nes et la Corse ou les aléas de l'histoire*. Ajaccio, (A Szerző kiad.) S.d.
- Jollivet, Maurice: *Les anglais dans la Méditerranée: 1794–1797. Un royaume anglo-corse*. Paris, Léon Chailley, 1896.
- Le Mémorial des corses*, 2. Tome: *Soumissions et résistances, 1553–1796*. / dir. Francis Pomponi. Ajaccio, 1981.
- Moretti, Ange: *La constitution corse de J.-J. Rousseau*. Paris, Sirey, 1910.
- Negri, Teofilo Ossian de: *Storia di Genova*. Milano, Aldo Martello, 1968.
- Pomponi, Francis: *Összehasonlító elemzés Korzikáról és Szardíniáról a konzulátus idején. = Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis. Acta Historica*, CXI. Tomus, 2001. 37–44. p.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Projet de constitution pour la Corse*. Paris, Bordas, 1989.
- Rousseau, Jean-Jacques: *A társadalmi szerződés*. Bp. Bibliotheca, 1957.

- Rovere, Ange: Le temps du Governo Separato, mai 1793 – mai 1794. = Bulletin de la Societe des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse, CXIV (1995.) fasc. 670–671. 87–92. p.
- Sédillot, René: La grande aventure des corses. Paris, Fayard, 1969.
- Vergé-Franceschi, Michel: Histoire de la Corse. Tome 1–2. Paris, Félin, 1995.